

Μακεδονικά

Τόμ. 11, Αρ. 1 (1971)

Ζαχαρία Ν. Τσιρπανλή, Οι Μακεδόνες σπουδαστές του Ελληνικού Κολλεγίου της Ρώμης και η δράση τους στην Ελλάδα και στην Ιταλία (16ος αι.-1650)

Γεώργιος Χ. Χιονίδης

doi: [10.12681/makedonika.960](https://doi.org/10.12681/makedonika.960)

Copyright © 2014, Γεώργιος Χ. Χιονίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χιονίδης Γ. Χ. (1971). Ζαχαρία Ν. Τσιρπανλή, Οι Μακεδόνες σπουδαστές του Ελληνικού Κολλεγίου της Ρώμης και η δράση τους στην Ελλάδα και στην Ιταλία (16ος αι.-1650). *Μακεδονικά*, 11(1), 445-447.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.960>

Ζαχαρία Ν. Τσιρπανλή, Οί Μακεδόνες σπουδαστές του Έλληνικού Κολεγίου της Ρώμης και η δράση τους στην Ελλάδα και στην Ιταλία (16ος αι. - 1650) (Έκδοσις Έταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Μακεδονική Βιβλιοθήκη, άριθ. 35), Θεσσαλονίκη 1971, 8ον, σελ. 299 (212).

Είναι γνωστόν ότι μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως υπό τών Τούρκων πλήθος Έλλήνων λογίων μετέβη εις διαφόρους πόλεις της Ιταλίας, συντέλεσαν εις την πνευματικήν αναγέννησιν αυτής της χώρας. Άλλά ή μετάβασις Έλλήνων εις την Ιταλίαν συνεχίσθη και κατά τούς μεταγενεστέρους χρόνους της τουρκοκρατίας και πολλοί νέοι έταξίδευαν εις την γείτονα χώραν διά την συνέχισιν τών σπουδών των, διότι εις την υπόδουλον Ελλάδα ήτο δυσχερής και έλλιπής (όταν δέν ήτο άνύπαρκτος) ή παρεχομένη μάθησις, συνεπεία της τυρανίας τών Τούρκων, της έλλειψεως οικονομικών μέσων και καταλήλων σχολείων και διδασκάλων.

Τήν κατάστασιν ταύτην εξεμεταλλεύθη ή Καθολική Έκκλησία, ή όποία κατέβαλεν άξιολόγους προσπάθειάς διά τόν προσεταιρισμόν τών Όρθοδόξων, Χριστιανών της Άνατολικής Έκκλησίας και πρός τόν σκοπόν τούτον έχρησιμοποίησε τό όπλον της παιδείας. Εις τά πλαίσια αυτής της προσπάθειας της παπικής εκκλησίας έντάσσεται και ή ίδρυσις (1576) του Έλληνικού Κολεγίου της Ρώμης (δηλαδή «μιάς άνωτάτης εκκλησιαστικής σχολής, με τάς άνθρωπιστικάς σπουδάς ώς υπόβαθρον», κατά τόν συγγραφέα της άνωτέρω ιδιαιτέραν θέσιν κατέχουν οι έκ Μακεδονίας σπουδασται, οι όποιοι έφοίτησαν εις τό κολλέγιον αυτό και τών όποιών ό άριθμός υπήρξε μέγας, πολλοί δέ τούτων άνδειχθησαν και κατέλαβαν έξαιρετικήν θέσιν εις την πνευματικήν ζωήν της τουρκοκρατουμένης Ελλάδος, συμβαλόντες εις την ανάπτυξιν της παιδείας της.

Ό συγγραφέας της παρουσιαζόμενης μελέτης, εκ τού πλήθους τών Έλλήνων σπουδαστών του Έλληνικού Κολεγίου της Ρώμης, έδιάλεξε τούς Μακεδόνας σπουδαστάς του πρώτου ήμίσεος του 17ου αιώνος και μάς δίδει πλούτον άγνώστων και άνεκδότων πληροφοριών, τάς όποιάς συνδυάζει με τάς μέχρι τούδε γνωστάς ειδήσεις. Πρός τόν σκοπόν τούτον ειργάσθη έπιτομικός (εις την Ρώμην) επί δεκάμηνον (1968-1969), έλαβε δέ ύπ' όφιν του και έγγραφα του Βενετικού Άρχείου και της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης. Τό γεγονός ότι υπήρξεν ούτος μαθητής και έπιστημονικός συνεργάτης του καθηγητού της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Μανούσου Μανούσκα, του έδωσε την ευκαιρίαν να σπουδάση την λατινικήν και ιταλικήν παλαιογραφίαν, έργασθεις (άπό του 1963 και ύστερα) ώς συνεργάτης τούτου διά τόν έλεγχον, την παρασκευήν κ.λ. προς έκδοσιν του Άρχείου του Δουκός της Κρήτης (13-17 αι.), τό όποιον εύρίσκεται εις τά Άρχεία της Βενετίας. Τοιούτοτρόπως (δεδομένης και της γλωσσομαθείας του), ήδυνήθη ύστερα να μελετήση ευχερώς τό άρχαιακόν ύλικόν, τό όποιον τόν ένδιέφερον, ώστε να παρουσιάση μίαν πρωτότυπον και περιεκτικήν μελέτην, στηριζομένην κυρίως εις άνεκμεταλλεύτους (κατά κανόνα) μέχρι στιγμής πηγάς, αί όποίαι τελευταίως άποτελοϋν άντικείμενον λεπτομερούς μελέτης και άλλων πολλών νέων μελετητών, δημοσιευσάντων ήδη ειδικάς έργασίας εις έπιστημονικά, ιστορικά περιοδικά ή και άυτοτελώς εις βιβλία.

Η ως άνω μελέτη διαίρεται εις τρία κύρια μέρη. Προηγούνται τά «Προλεγόμενα» (σ. 7-15), όπου ό συγγραφέας εισάγει τόν άναγνώστην εις τό ιστορικόν και εις τά προβλήματα της έργασίας του, παρέχον την σχετικήν με τό θέμα βιβλιογραφίαν, αναφέρον και εϋχαριστών τούς βοηθήσαντες τούτον κατά την προεργασίαν κ.λ. του βιβλίου του.

Άκολουθεί τό «Παράρτημα» (σ. 213-242), όπου δημοσιεύονται 18 έγγραφα (συνεταγμένα εις την έλληνικήν ή λατινικήν γλώσσαν), τά όποία είναι πρωτότυπα (αυτόγραφα)

ή αντίγραφα, εκδίδονται δὲ τὸ πρῶτον, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς συγχρόνου διπλωματικῆς ἐπιστήμης.

Ἐν συνεχείᾳ καταχωρίζεται ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία (σ. 249-256), μὲ παραπομπὴν εἰς τοὺς χρησιμοποιηθέντας ἀνεκδότους κώδικας (σ. 245-248), δημοσιεύεται δὲ (σ. 244) καὶ πίναξ τῶν σχετικῶν βραχυγραφιῶν.

Κατόπιν δημοσιεύεται λεπτομερὲς εὐρετήριον τῶν κυρίων ὀνομάτων, ἑλληνικῶν (σ. 257-271) καὶ ξένων (σ. 271-280), μετὰ συχνῶν ἐπεξηγήσεων τούτων, ἐντὸς παρενθέσεων.

Τέλος, καταχωρίζεται περίληψις τῆς μελέτης εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν (σ. 283-293), ὡς καὶ πίναξ τῶν 13 εἰκόνων καὶ χαρτῶν (σ. 295) καὶ τῶν περιεχομένων (σ. 297-299).

Αὐτὸ εἶναι, συνοπτικῶς, τὸ διάγραμμα τῆς μελέτης. Ἦδη θὰ ἐξετάσωμεν τὰ τρία κύρια μέρη ταύτης.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος (σ. 19-64) ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται εἰσαγωγικῶς μὲ τὴν πνευματικὴν κατάστασιν εἰς τὴν Μακεδονίαν κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα καὶ μὲ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τῆς Ρώμης, ἥτοι μὲ τοὺς Μακεδόνες λογίους, τὴν ἐκπαιδευτικὴν κίνησιν καὶ τὰς ἐπαφὰς μὲ τὴν Εὐρώπην, κατὰ τὸ πρῶτον καὶ δεῦτερον ἡμῖσι τοῦ 16ου αἰ., μὲ τοὺς διδασκάλους τῆς Θεσσαλονίκης, τὰς σχέσεις μὲ διαμαρτυρομένους καὶ καθολικούς, τὰ ἀποτελέσματα τῶν σχέσεων, τὴν παιδείαν καὶ τοὺς βιβλιογράφους (κατὰ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰ.). Συνεχίζει μὲ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τῆς Ρώμης καὶ τὴν ἀπήχησίν του εἰς τὴν Μακεδονίαν εἰδικῶς καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα γενικώτερα, δηλαδὴ μὲ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ 13ου διὰ τοὺς Ἑλληνας, μὲ τὰς εὐνοϊκὰς κρίσεις τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸ κολλέγιον τοῦτο, μὲ τὰς στατιστικὰς διαπιστώσεις καὶ τὰς ἀπουσίας τῶν Μακεδόνων ἀπὸ τὸ κολλέγιον κατὰ τὸν 16ον αἰ., ὡς καὶ μὲ τὴν στάσιν τῆς Βενετίας καὶ τὰς πρώτας ἀρνητικὰς ἐκδηλώσεις.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος (σ. 67-122) ἐξετάζει τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὴν φοίτησιν τῶν πρώτων Μακεδόνων σπουδαστῶν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κολλέγιον τῆς Ρώμης κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖσι τοῦ 17ου αἰ., ἐπισημαίνει δὲ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἰς τὰς σχετικὰς πηγὰς, ἀναφερόμενος ἐν συνεχείᾳ εἰς τοὺς Βεροιεῖς Κωνσταντῖνον Καλοκρατᾶν καὶ Ἰωάννην Κωττούνιον, δηλαδὴ τοὺς πρώτους μαθητὰς τοῦ κολλεγίου. Κατόπιν δίδονται πληροφορίαι διὰ ἄλλους πέντε Μακεδονίαις (1609-1630), μικροτέρας ἀξίας, δηλαδὴ διὰ τὸν Ματθαῖον Μαλακρινῆν, διὰ τὸν Θεσσαλονικέα μοναχὸν Χρῦσανθον, τὸν Εὐστάθιον Βόιον ἀπὸ τοὺς Φιλίππους, τὸν Θεσσαλονικέα Ἰωάννην Εὐγένιον ἢ Εὐγενικὸν καὶ τέλος διὰ τὸν Καστοριανὸν Θωμᾶν Ράλην. Ἡ ἔρευνα συνεχίζεται μὲ τοὺς ἐξαδέλφους Κωνσταντῖνον καὶ Νικόλαον Λογοθέτην ἀπὸ τὸ Νευροκόπιον (1632), τὸν γνωστὸν μητροπολίτην τῆς Βεροίας Ἰωαννίκιον Διόδιον καὶ τὸν Θεσσαλονικέα μοναχὸν Ρωμανόν. Ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς τὸ γεγονός τῆς ἐντονωτέρας (ὑστερα, 1636-1650) παρουσίας κληρικῶν καὶ Ἁγιορειτῶν εἰς τὸ κολλέγιον, χάρις εἰς τὴν προπαγάνδαν τοῦ περιβοήτου Νικολάου Ρώση, δίδων στοιχεῖα διὰ τὸν Θεσσαλονικέα (ἴσως ὁμοῦ Βεροιέα) Νικόλαον Κριτόπουλον, τὸν Θεσσαλονικέα Ἁγιορειτὴν Μελέτιον, τοὺς Ἁγιορεῖτας Βενιαμίν, Δημήτριον καὶ Δαβὶδ Παπαδήμου ἢ Παπίγκην (ἀπὸ τὸν Βόλον), διὰ τὸν (μέχρι τώρα σχετικῶς γνωστὸν) Βεροιέα διάκονον καὶ διδάσκαλον Καλλίνικον Μάνιον ἢ Μανιὸν καὶ τέλος διὰ τὸν Καστοριανὸν Νικόλαον Ἀθανάσιον.

Εἰς τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον μέρος (σ. 124-212) ἀσχολεῖται μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρᾶσιν τῶν ἀποφοίτων Μακεδόνων εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἰδιαιτέρως δὲ μὲ τοὺς Κ. Καλοκρατᾶν καὶ Ἰ. Κωττούνιον (καὶ κυρίως μὲ τὸν δεῦτερον, σ. 126-159), τὸν Ρωμανόν, τὸν Θ. Ράλην, τοὺς Κωνσταντῖνον καὶ Κοσμᾶν Λογοθέτην (σ. 164-190), τὸν Νικόλαον ἢ Νικηφόρον Λογοθέτην καὶ τὸν Καλλίνικον Μανιόν. Τέλος, ὁ συγγραφεὺς ἐκφέρει τὴν γνώμην του διὰ τὸ ἐπίμαχον πάντοτε πρόβλημα τῆς διατηρήσεως ἢ μὴ τῆς ἔθνικης συνειδήσεως τῶν Ἑλλήνων μαθητῶν τοῦ κολλεγίου, ἀλλὰ καὶ (κυρίως) τῆς Ὁρθοδοξίας τῶν.

Διά το πρῶτον ἀποφαίνεται ὅτι εἶναι ἀναμφισβήτητος ἡ διαφυλάξις τῆς ἐλληνικῆς συνειδήσεως καὶ ἡ μεγάλη προσφορά τῶν μορφωμένων ἀποφοίτων τοῦ κολλεγίου διὰ τὴν πνευματικὴν - ἐκπαιδευτικὴν ζωὴν τῆς ὑποδοῦλου πατρίδος τῶν, ἀλλὰ διὰ τὸ δευτέρον ζήτημα ἐκφράζεται ἐπιφυλακτικῶς, ἐλλείπει καὶ συγκεκριμένων στοιχείων διὰ πολλοὺς ἐκ τούτων.

Ἡ λεπτομερὴς ἀναφορά εἰς τὰ περιεχόμενα τοῦ βιβλίου ἔδωσε, πιστεῦσθε, μίαν εἰκόνα τῆς σπουδαιότητός του. Εἰς ταύτην συνετέλεσαν, ἡ ἀρίστη βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωσις τοῦ συγγραφέως, ἡ κατάλληλος χρησιμοποίησις καὶ ἀξιοποίησις τοῦ ἀρχαίου ὕλικου, ἡ κριτικὴ ἀξιολόγησις τῆς βιβλιογραφίας, ἡ ἐπιτυχὴς, μεθοδολογικῶς, διαίρεσις τῆς ὕλης καὶ διάρθρωσις τοῦ βιβλίου, ἡ σαφήνεια καὶ ἡ κριτικὴ ἱκανότης τούτου, δείγματα ἐπιμόνου καὶ πολυχρόνου ἐνασχολήσεως μὲ τὸ θέμα τῆς μελέτης, ὡς καὶ τῆς πνευματικῆς ὀριμότητός του. Λίαν ὀρθῶς, λοιπόν, ἡ Ε.Μ.Σ. περιέλαβε τὴν ἐξαιρετὸν καὶ ἐνδιαφέρουσαν αὐτὴν ἐργασίαν εἰς τὴν Μακεδονικὴν Βιβλιοθήκην τῆς (διότι ἡ χρησιμότης τοῦ βιβλίου τούτου, ὡς πηγῆς καὶ ὡς ὑποδειγματικῶς συγγραφέντος βοηθήματος, διὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας εἶναι λίαν σημαντικὴ) καὶ ἐπιτυχῶς ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἰωαννίνων ἐξέλεξε, τὸν (φερέλπιδα καὶ ἡλικίας μόλις 33 ἐτῶν) συγγραφεὴ τῆς μελέτης αὐτῆς, ὡς καθηγητὴν τῆς.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗΣ

Γεωργίου Χ. Χιονίδη, 'Ανέκδοτος 'Ακολουθία τοῦ νεομάρτυρος 'Αρσενίου, Μητροπολίτου Βεροίας, Θεσσαλονίκη 1971, σελ. 34.

Εὐτυχῶς ποῦ, ἀνάμεσα στὰ πολλὰ λόγια τῶν πανηγυρισμῶν, θά μᾶς ἀφήσει τὸ 1971 καὶ μερικεὶς ἐκδόσεις σημαντικῆς καὶ χρήσιμες. Δὲν ἦρθε ἡ ὥρα βέβαια νὰ κάνει κάποιος τῆς ἀπαραίτητες ἀποτιμήσεις, γιὰ τὸ ἐξαρτισμὸς τῆς 150ετηρίδος συνεχίζεται, μὲ τόμους ποῦ βρίσκονται ἀκόμη στὰ πιεστήρια. Ὡστόσο, μπορούμε ἀπὸ τώρα νὰ ποῦμε, πῶς ἡ προσφορά τοῦ κ. Γ. Χ. Χιονίδη, μὲ τὴν ἐκδόσιν τῆς 'Ακολουθίας τοῦ νεομάρτυρος 'Αρσενίου, εἶναι μιὰ θετικὴ προσφορά στὴ μακεδονικὴ ἀγιολογία καὶ ὕμνογραφία, καθὼς καὶ στὴ γενικότερη βιβλιογραφία τῶν Νεομαρτύρων τῆς Ὁρθοδόξου 'Εκκλησίας. Καὶ εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ Μητροπολίτου Βεροίας καὶ Ναούσης κ. Παύλου, ποῦ ἔγινε χορηγὸς τῆς ἐκδόσεως βάζοντάς τὴν ὑπὸ τὴ σκέπη «τῆς Μητροπόλεως, ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 150 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἔθνικῆς παλιγενεσίας». Ὁ πρόλογος, ποῦ θυμίζει «δεσποτικὸ κήρυγμα» γενικοτήτων, (ἐκτός ἀπὸ τὸ σόλοικο «ἀξιώσαι» ποῦ διέφυγε κι ἀπὸ τὸν φοβερὸ διορθωτὴ Ντίνο Χριστιανόπουλο, σ. 5, κάτω) βοηθαίει τὸν ἀπλὸ ἀναγνώστη νὰ καταλάβει, πῶς ὁ νεομάρτυς καὶ ἱερομάρτυς 'Αρσένιος ἀποτελεῖ μεγάλην φυσιογνωμίαν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν 'Αγίων Πατέρων τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν 'Εκκλησίας» καὶ πῶς κι αὐτὸς πρέπει νὰ γίνῃ συνεχιστὴς τοῦ ἔργου τοῦ ἀγίου 'Αρσενίου, μὲ τὴν ἀφοσίωσίν του στὸ Χριστὸ καὶ στὸ «μέγα ἡμῶν 'Εθνος» (σ. 5-6).

Ὁ κ. Χιονίδης εἶναι γνωστότατος συγγραφεὴς καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ τὸν παρουσιάσομε. Συλλογίζομαι, μάλιστα, πῶς ἂν εἶχαμε σὲ κάθε μακεδονικὴ πόλιν ἢ χωριὸ ἕνα Χιονίδη (δικηγόρο, καθηγητὴ, ἱερέα ἢ δάσκαλο, —ἀδιάφορο), θά ἔξαμα τὸν τόπο μας καὶ τὶς ρίζες μας πολὺ καλύτερα ἀπ' ὅ,τι σήμερα. Ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα τὸν τὴν ἰδιαίτερη καὶ πρὸς τὴν ἱστορία τῆς, ὁ κ. Χιονίδης ρίχθηκε στὴ μελέτῃ ἀγιολογικῶν καὶ ὕμνολογικῶν ἔργων, γιὰ νὰ βγάλει σωστὰ τὴν 'Ακολουθία τοῦ ἀγίου 'Αρσενίου, ἐπισκόπου τῆς Βεροίας, ποῦ ἔμαρτύρησε πιθανάτα — κατὰ τὴν ἀποψὴν τοῦ συγγραφέα — στὰ 1836.

Ὁ συγγραφεὴς μᾶς δίνει τὰ συμπεράσματα τῶν ἐρευνῶν του, ὕστερ' ἀπὸ σχεδὸν ἐξαντλητικὴ χρῆσιν τῶν πηγῶν καὶ τῶν βοηθημάτων του (σ. 7-18)· στὴ σ. 19 ἔχομε τὴν εὐ-